

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.12:008:34:339.92

DOI <https://doi.org/10.32782/3922111>

Ковний Ю. Є.,

<https://orcid.org/0000-0002-1230-5050>

кандидат економічних наук, адвокат

ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ: ТЛУМАЧЕННЯ ПІДХОДІВ

EUROPEAN IDENTITY IN LEGAL DOCTRINE: INTERPRETATION OF APPROACHES

Мотивовано, що в умовах глобалізованого соціуму особистість нині не є представником виключно певної етнічної групи, навпаки це тільки окремих елемент її ідентичності. В залежності від того як особа позиціонує цю особливість, вона може виступати ключовим чинником в ідентифікації, або другорядним. Доведено, що учасники можуть демонструвати множинну, багаторівневу ідентичність: етнічну, національну, європейську, глобальну.

Виокремлено підхід відповідно до якого заперечується буттєва інтенція європейської ідентичності та встановлено наступну мотивацію щодо такої позиції: відсутність спільності та єдиноцентричності; відсутність національних та мовних історичних спільностей; відсутність спільної культури.

Поряд з цим автором звернено увагу, що визначений заперечний підхід автоматично не зумовлює сучасний євроскептицизм, науковці цієї школи не є противниками спільного європейського простору, мотивуючи що єдина держава не має передбачати обов'язкову спільну ідентичність. Спільність майбутнього може ставити в основу гуманістичну масову освіту, засоби масової інформації, інституційні умови та культуру, яка об'єднує людей у різних соціальних групах.

Доктринальне тлумачення щодо наявності спільної ідентичності має також розгалужену структуру. Виокремлюють два підходи до розвитку європейської ідентичності: суспільний (вмотивовує, що найважливішою основою для розвитку європейської ідентичності є довіра до інших європейських громадян, оскільки це дозволяє європейцям ідентифікувати себе з Європейським Союзом як спільнотою громадян і цінностей); інституційний підхід (спільна європейська ідентичність переважно базується на довірі до політичних інституцій).

Також авторами доведено, що розбіжність доктринальних підходів полягає в тому як тлумачити первинно саме поняття ідентичності. Якщо зводити його виключно до спільної історії, традицій та мови, то безумовно, говорити про єдину європейську ідентичність недоречно, проте якщо відійти від вузьконормативного тлумачення розкривається нова парадигма суспільного устрою та необхідної нової державно-правової реальності.

Аргументовано, що кризи європейської спільноти сьогодні особливо помітна. Виокремлено причинні фактори цього: різносторонність правової політики щодо сирийських біженців, впровадження єдиної валюти, виходу Великобританії шляхом Brexit, національна боротьба з кризами громадському здоров'ю, яка спричинена пандемією COVID-19, реакція на війну в Україні, економічну кризу тощо. Саме почуття приналежності громадян Європи стає дедалі важливішим елементом підтримки європейської інтеграції. Доводиться, що освітня сфера для наступного розвитку поколінь в парадигмі спільної європейської ідентичності має суттєве значення.

Ключові слова: етнонаціональна політика, глобалізація, правова культура, інтеграція, цінності.

It is motivated that in the conditions of a globalized society, a person is not a representative of an exclusively certain ethnic group, on the contrary, it is only a separate element of its identity. Depending on how a person positions this feature, it can be a key factor in identification, or a secondary one. It has been proven that participants can demonstrate multiple, multi-level identities: ethnic, national, European, global.

The approach is singled out, according to which the essential intention of the European identity is denied and the following motivation for such a position is established: lack of commonality and single-centeredness; lack of national and linguistic historical communities; lack of common culture.

Along with this author, attention is drawn to the fact that a certain negative approach does not automatically lead to modern Euroscepticism, scientists of this school are not opponents of a common European space, arguing that a single

state should not imply a mandatory common identity. The community of the future can be based on humanistic mass education, mass media, institutional conditions and culture that unites people in different social groups.

The doctrinal interpretation regarding the presence of a common identity also has a branched structure. Two approaches to the development of European identity are distinguished: social (it is argued that the most important basis for the development of European identity is trust in other European citizens, as it allows Europeans to identify themselves with the European Union as a community of citizens and values); institutional approach (common European identity is mainly based on trust in political institutions).

The authors also proved that the difference of doctrinal approaches lies in how to interpret the very concept of identity in the first place. If it is reduced exclusively to a common history, traditions and language, it is definitely inappropriate to talk about a single European identity, but if you move away from a narrowly normative interpretation, a new paradigm of the social system and the necessary new state-legal reality is revealed.

It is argued that the crisis of the European community is particularly noticeable today. The causal factors for this are singled out: the diversity of the legal policy regarding Syrian refugees, the introduction of a single currency, the exit of Great Britain through Brexit, the national struggle with public health crises caused by the COVID-19 pandemic, the reaction to the war in Ukraine, the economic crisis, etc. The sense of belonging of European citizens is becoming an increasingly important element of supporting European integration. It is proven that the educational sphere is essential for the next generation's development in the paradigm of common European identity.

Key words: *ethno-national policy, globalization, legal culture, integration, values.*

Постановка проблеми. Етнонаціональна політика в державі має суттєве значення. Вона стає основою правового та політичного устрою. Режим прав меншин розглядається як важливий фактор запобігання ескалації напруженості, яка може призвести до конфлікту, а також аспекту демократичне врядування та європейська інтеграція.

Напрямок української євроінтеграції вимагає акценту науковців на факторах долучення нашого народу до європейських цінностей, правової системи та правової культури. Однак саме останнє не має єдиноцентричного розуміння. Саме поняття європейської ідентичності різнотлумачиться науковцями в залежності від підходів, політичного підґрунтя та інших практикологічних аспектів.

Вагомою правовою основою в нашій державі визначено налагодження комунікації між Європейським союзом та НАТО і в подальшому бажання держави і громадянського суспільства інтегруватися до єдиного європейського простору з його цінностями, правовою та політичною системою тощо. Політично-юридична інтеграція та економічна асоціація розкриває тенденцію розвитку правової стратегії України та зазначено на конституційному рівні.

Українське суспільство в своїй переважній відстоює пріоритет територіальної цілісності та підтримує курс на повноправне членство в ЄС. Поряд з цим виключно безпековими питаннями проблема не завершується, необхідно інтегрувати культурний та соціальний

простір, тому питання європейської ідентичності набуває не тільки науково-дискусійного, але й абсолютно практичного характеру.

Вагомо на сучасному етапі дослідити розуміння європейської ідентичності як правового поняття з метою розроблення теоретико-правового підґрунтя векторального розвитку правової ідеології та системи законодавства.

Стан дослідження. Правова політика держави щодо національних меншин, етнічних меншин, відстоювання національних інтересів неодноразово піднімалася на науковому рівні дослідниками національної школи загально-теоретичної юриспруденції, філософії права та конституціоналізму. Однак проблема особливо актуалізується в контексті військових дій, сепаратистських тенденцій, загроз територіального характеру, тому потребує додаткового аналізу цілий комплекс питань пов'язаних з етнополітикою держави. А також актуальним залишається питання цілісної європейської ідентичності, особливо в контексті різносторонніх векторальних напрямків політики щодо громадянського здоров'я при загрозі пандемічного характеру і ставлення щодо війни в Україні.

Дотичні питання до декларованої проблематики були предметом розгляду таких науковців: О.М. Балинської, С.Г. Стеценка, І. Жаровської, Н.Ортинської, М.Ю. Щирби та інших. Безумовно ширше це питання досліджували представники іноземних правових шкіл, зокрема S. Vertovec, Walter S., A. Martinelli, A. Cavalli, S. Hobolt та інші.

Метою дослідження є дослідження доктринального тлумачення європейської ідентичності в юридичній науці.

Виклад основних положень. Сучасне суспільство втрачає класичний поділ на національні меншини і корінні народи. Досліджуючи проблеми ідентичності слід розширити такий підхід. Інтегративність сучасного життя, посилення комунікації, що спричинена віртуалізацією соціального простору, високий рівень імміграція, яка призводить до «дедалі більшої складності тканин суспільства» [1]. Особистість нині не є представником виключно певної етнічної групи, навпаки це тільки окремих елемент її ідентичності. В залежності від того як особа позиціонує цю особливість, вона може виступати ключовим чинником в ідентифікації, або другорядним. Зазвичай сучасний соціум показує, що учасники можуть демонструвати множину, багаторівневу ідентичність. Прискорення комунікації між країнами представник національної меншини може себе ідентифікувати також як громадянин держави, представник регіону проживання, наприклад розвиток європейської ідентичності.

Останній аспект є дискусійним у юридичному тлумаченні. Термін «європейська ідентичність» характеризують в доктринальному розумінні як відчуття європейства, як невід'ємну частину соціальної ідентичності [2].

Проте чи існує така спільна європейська ідентичність? Це питання залишається контроверсійним. Воно викликає є три фундаментальних заперечення: по-перше, ідентичність не має єдиноцентричності. «Прийнятно говорити про європейські ідентичності у множині, оскільки протягом століть Європа була відкритим і багатогормним світом з кількома культурними ідентичностями, яка постійно ставила під сумнів свої спільні переконання та об'єднуючі зв'язки» [3, с. 16].

По-друге, насправді не можна говорити про європейську ідентичність, тому що існують ключові різноманітності, європейській ідентичності притаманні лише деякі складові елементи народної колективної ідентичності. Мотивується, що ні європейського демосу, ні унікального історичної пам'яті існує (неможливо трансформувати певні тріумфи в досвід спільних подій). Також не існує спільної мови,

ані етнічної спорідненості, походження та раси. Європейська нація є «вигаденою» [4].

І останнє, по-третє, важко, або навіть неможливо виявити єдину європейську специфіку через спільну європейську культуру. Європейська ідентичність є концептуально та емпірично невловимою: її референт важко визначити (що таке Європа, хто європейець?), і вона обов'язково є штучною розробкою [5].

Звернемо увагу, що не всі науковці котрі заперечують існування європейської нації є противниками спільного європейського простору, вони вказують що єдина держава не має передбачати обов'язкову спільну ідентичність. «Будівництво Європи» не обов'язково імітує розбудову нації, яка спирається на масову освіту та засоби масової інформації, церемонії, інституційні умови та культуру, яка об'єднує людей у різних соціальних групах [6].

Зазвичай такі погляди були притаманні євроскуптикам, котрі кидали виклик еволюційній логіці європейської інтеграції саме на цих підставах [7]. Вони стверджували, що європейська держава неможлива, оскільки неможливо досягти інтеграції в термінах колективної ідентичності

Все ж критиків відсутності спільності менше ніж наукових шкіл, що встановлюють існування спільної європейської ідентичності. Проте і тут також існують дискусії в підходах. Доктрина розуміє це основу європейської ідентичності двояку. Контент аналіз європейських та національних шкіл дав нам можливість виокремити дві групи розуміння поняття європейської ідентичності. Вони різняться тим, що сприймати за символи ідентифікації.

Перша група науковців доводить стале історичне підґрунтя такої ідентичності як основи її існування та прояву. Наприклад А. Р. Холодзько «Європейська ідентичність загалом так чи інакше почала формуватися з часу заснування Болонського університету у 1088 році» [8, с. 92].

Друга група аналітиків спирається на те, що європейська ідентичність окрім історичного підґрунтя в сучасному прояві становлюється шляхом державно-правових антракторів, що відіграють в цій сфері домінуючу роль. 14 грудня 1973 р. було зроблено рішучий крок і прийнята дев'ятьма міністрами закордонних справ тодішніх членів «європейського

співтовариства» Копенгагенська декларація про європейську ідентичність [9]. Розглянемо її детальніше. Дев'ять європейських держав декларували свою спільну політичну волю до досягнення європейської ідентичності, вказували, що вони подолали свою минулу ворожнечу і вирішили, що єдність – це базова європейська необхідність забезпечити виживання спільної для них цивілізації. Держави бажали забезпечити повагу до дорогих цінностей їх правового, політичного та морального порядку, зберегти багате розмаїття своїх національних культур. Поділяючи однакове ставлення до життя, засноване на а рішучість побудувати суспільство, яке б відповідало потребам індивіда захищати принципи представницької демократії, верховенства права, соціальної справедливості — що є кінцева мета економічного прогресу — і поваги до прав людини. Усе це є фундаментальним елементи європейської ідентичності [10] Отож не спільне історичне минуле, а спільні цінності політичного та соціального життя стали основою європейської ідентичності.

Загалом виокремлюють два підходи до розвитку європейської ідентичності. Суспільні підходи припускають, що найважливішою основою для розвитку європейської ідентичності є довіра до інших європейських громадян, оскільки це дозволяє європейцям ідентифікувати себе з Європейським Союзом як спільнотою громадян і цінностей. Інституційний підхід, з іншого боку, припускає, що спільна європейська ідентичність переважно базується на довірі до політичних інституцій. Комплексний аналіз таких підходів та метод статистичного дослідження доводить, що на сучасному етапі довіра до інших європейських громадян позитивно пов'язана з європейською ідентичністю, але довіра до європейських політичних інститутів має сильніший зв'язок з європейською ідентичністю. Це може означати, що зусилля зі зміцнення європейської ідентичності не можуть покладатися лише на підхід «знизу вгору», а також мають приділяти увагу ефективності та видимості інституцій ЄС і тому, як вони сприймаються європейськими громадянами [11, с. 5].

Отож розбіжність доктринальних підходів полягає в тому як тлумачити первинно саме поняття ідентичності. Якщо зводити його виключно до спільної історії, традицій та мови, то безумовно, говорити про єдину європейську ідентичність недоречно, проте якщо вийдіти від вузьконормативного тлумачення розкривається нова парадигма суспільного устрою та необхідної нової державно-правової реальності. Внутрішня група існує там, де є «ми-відчуття» когнітивно уявленого колективу з приєднаними емоціями. Внутрішньогрупова ідентичність базується на спільно визначених символічних структурах, які включають сьогодення та минуле, колективний наратив, який служить кодом для соціального порядку, колективну «схему життя» та, якщо застосовно, стосунки до географічного простору («батьківщини»)[12].

Європейці вкрай потребують визнання себе в межах набору спільних цінностей, інститутів і спільного життя. Саме це лігітимізує спільні інститути. Кризи європейської спільноти сьогодні особливо помітні. Це зумовлено багатьма факторами: різносторонність правової політики щодо сирійських біженців, впровадження єдиної валюти, виходу Великобританії шляхом Brexit, національна боротьба з кризами громадському здоров'ю, яка сприсинена пандемією COVSD-19, реакція на війну в Україні, економічну кризу тощо. Саме почуття приналежності громадян Європи стає дедалі важливішим елементом підтримки європейської інтеграції. В цьому розумінні саме наступний розвиток поколінь в парадигмі спільної європейської ідентичності має суттєве значення. Питання стосується не тільки країн ЄС, але й України, оскільки на конституційному рівні проголошено курс європейської інтеграції. Виховання дітей та молодого покоління у світлі ціннісних атрибутів демократичної держави та усвідомлення себе членами європейської сім'ї є важливим завданням суспільства, науки та освіти. Важливим засобом є шкільне навчання, що призводить до своєрідної ідентифікації учнів з Європою. Це передбачає розуміння європейської ідентичності особи як самовизначення з почуттями та значеннями, які можуть стосуватися ЄС, а також інших концепцій європейської спільноти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Vertovec S. The Emergence of Superdiversity in Britain. Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS), University of Oxford, Working Paper No. 25, 2006. URL: http://www.compas.ox.ac.uk/fileadmin/files/Publications/working_papers/WP_2006/WP_0625_Vertovec.pdf
2. Hooghe L., Verhaegen S. The effect of political trust in European citizens on European identity. *European Political Science Review* 2017. Vol. 9(2). P. 161-181.
3. Martinelli A., Cavalli A. The European Identity *International Studies in Sociology and Social Anthropology*, 2020. Vol. 133. P. 15–40.
4. Gellner E. Nations and Nationalism Ithaca, NY: Cornell University Press. 2006. 208 p.
5. Duchesne S. Waiting for a European Identity ... Reflections on the Process of Identification with Europe. *Perspectives on European Politics and Society* 2008. Vol. 9, No. 4, P. 397–410.
6. Recchi E. Is Social Transnationalism Fusing European Societies into One? In Recchi, E., Favell, A., Apaydin, F., Barbulescu, R., Braun, M., Ciornei, I., Cunningham, N. *et al.* (eds) *Everyday Europe: Social Transnationalism in an Unsettled Continent* (Bristol: Policy Press), 2019. P. 255–289.
7. Kielmansegg P.G. Integration und Demokratie. In: Jachtenfuchs, M., Kohler-Koch, B. (eds) *Europäische Integration*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden. 2003 https://doi.org/10.1007/978-3-663-07699-5_2
8. Холодзько А. Р. Роль та політика європейського союзу у формуванні європейської ідентичності *Tendances scientifiques de la recherche fondamentale et appliquée*. Strasbourg, République française 2020. Vol. 3. C. 92-95.
9. Alex Drace-Francis (Ed.). *European Identity: A Historical Reader* Basingstoke: Palgrave Macmillan 2013. P. 226-230.
10. Declaration on European Identity: Bulletin of the European Communities. December 1973, No 12. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities. P. 118-122. URL: http://www.cvce.eu/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.html
11. Prina F. Introduction – National Minorities between Protection and Empowerment *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 2014. Vol 13, No 2. P. 1-10.
12. European Schools European Schools 1953–2013. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2013. URL: <https://www.eursc.eu/Documents/QI0313276E>